

לתלות שישתמש בזאת, או לענין זה עצמו, היינו שיש לו אמנם להחליף קערות אחרות, אבל הוא רוצה ודעתו להשתמש בזאת, שבבגדים הרי אסור וכנ"ל משא"כ בהדחת כלים ודאי מותר וכנ"ל. וזוהי כונתו בהשגה שלא נאסר אלא מחמת שהוא טורח לחול, משא"כ אם טרחנו לשבת זו, אעפ"י שיש לו להחליף מ"מ מותר. וכ"ז הוא לפי מה שכאן אין הטעם מצד מתקן כ"א מצד טרחה משא"כ לרמב"ם, ה"ז כמו קיפולי בגדים וכנ"ל.

ז.

מסקנא דמילתא: הן קיפול בגדים, הן הדחת כלים לא הותר אלא לצורך אותה שבת עצמה שעומד בה. אבל לצורך שבתות אחרות, כגון שיש בינתים ימי חול שבהם יוכל לעשות זאת, לא הותר לאף דעה.

סימן ל: באיסור אכילת מצות בערב פסח

א.

איתא בירוש' (ר"פ ערבי פסחים) והובא בר"ף (פ"ג דפסחים אמתני' דער"פ שחל להיות בשבת) ובשאר ראשונים: אמר ר' לוי האוכל מצה בער"פ, כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו. והבא על ארוסתו בבית חמיו - לוקה. ע"כ.

ונחלקו הראשונים, מאיזה זמן חל האיסור בער"פ. דעת הר"ז"ה (והובא בר"ן על הר"ף שם) שאין האיסור אלא משש שעות ולמעלה, דהיינו מזמן שנאסרה אכילת חמץ "דבשעת איסור חמץ חיילי איסורי דמצה". ואף דעת הר"ן נוטה לזה. וכן היא דעת הרא"ש (פ"ג דפסחים סי' ז'). וחולק ע"ז הרמב"ן וכ' שסוגיית הירוש' נראית שהאיסור הוא כל יום ער"פ. וזה מסה שהביא שם בהקשר לזה, שרבי לא הי' אוכל בער"פ לא מצה ולא חמץ. ומוכח שם דהיינו כל היום. ובעי למימר שם בס"ד, שהוא משום הא דר' לוי.

ב.

אכן הר"ן דחה הראיה דלפי הס"ד הרי פירשו דרבי דאזיל בשיטת ר' יהודה ב"ב דס"ל שאיסור המץ הוא כל יום ער"פ, וזה משום שס"ל שזמן הקרבת קרבן פסח הוא כל היום, וממילא חל האיסור של "ולא תזבח על חמץ דם זבחי" כל היום. דמשו"ה נמנע רבי מלאכול חמץ גם קודם שש שעות. ומטעם זה עצמו י"ל, דלפי הס"ד נמנע כל היום גם מאכילת מצה. שכן, כאמור, מזמן איסור החמץ חל גם איסור המצה, וכיון דלדעת ריב"ב איסור חמץ הוא בל היום, בן הוא גם איסור המצה. ולא כן לדידן דנקטינן דלא כריב"ב, ואין איסור חמץ אלא משש שעות ומעלה, ממילא גם איסור המצה אינו אלא מאותה שעה. ובדעת הרמב"ן נראה דס"ל דלא הביאו הא דויב"ב, אלא לענין מה שרבי נמנע גם מאכילת חמץ החל מהבוקר. אבל הא דנמנע ממצה הוא מכח הא דר' לוי. אך מ"מ תמוה מש"כ דמוכה מהירוש' שלא כהר"ז"ה, והרי אין שם ראי' כדכתב הר"ן.

ג.

אך הרמב"ם כ' כאופן סתמי (פ"י מה' חו"מ הי"ב): אסרו חכמים לאכול מצה בערב פסח, כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב. ומי שאכל מצה בער"פ מכין אותו מכת מרדות. וכ' עליו הה"מ: ומדברי רבינו נראה - כל היום.

והנה כנ"ל אין לכאורה הכרח מהירוש' לכאן או לכאן. אכן נראה שהדבר תלוי בטעם האיסור, שכאמור, הירוש' משוה זאת לבא על ארוסתו בבית חמיו. והגז: הרמב"ם כתב "כדי שיהא היכר לאכילתה בערב", והרי פשוט הדבר שלא בא הרמב"ם לפרש מלבו טעם לאיסור, שלא כירוש', שא"כ מנלן איסור זה בכלל, שהרי אין לנו מקוד אחר מחוץ לירוש'. אלא צ"ל שרואה בזה את ההשוואה מה שהשוה הירוש' לבא על ארוסתו וכו'. והיינו שסובר שזהו הטעם שאסרו חכמים את הארוסת, לפי שעיי"ז מתרוקן מתוכנו מעשה החופה והנישואים שאם לא ימנע מלבא עליה משעת אירוסין, לא יהי' היכר לדבר שנעשית נשואה. והרי כמה הלכות ישנן שלפיהם נבדלת הארוסה מהנשואה. ולזאת כ' הרמב"ם כי טעם זה ממש קיים גם כמצות בערב פסח, שעיי"י שלא ימנע עצמו מלאכול בערב הפסח, לא יהא ניכר שאכילתו בלילה היא בתור מצות אכילת מצה. ומכיון שזהו הטעם אין לזה קשר עם איסור החמץ ואין מקום להבדיל בין התחלת היום לבין זמן איסור אכילת החמץ שהוא משש שעות ולמעלה, וכל שאוכל באותו יום מצה, מיטשטע: ולא ניכר שהאכילה בלילה היא בגלל המצוה. (וי"ל דזהו שכי' הרמב"ן דמוכח מהירוש', דהיינו ממה שהשוה זאת לבא על ארוסתו, שהוא מצד ההיכר וכנ"ל).

אכן בק"נ שעל הרא"ש (סי' ז' הנ"ל אות ד') הביא בשם המהרי"ל נימוק אחר: "וטעמא כי המצה יש לפניה ז' ברכות וברכת נישואיו יש לה ג"כ ז' ברכות" וכו' עיי"ש (וקרוב לזה גב בב"ח). ולפ"ז אין באיסור משום שעיי"ז אין היכר באכילה המצת מצוה בלילה, אלא הוא איסור מצד עצמו, שמצת המצוה ראוי שיאכלוה רק אחרי הברכות שתוקנו לאכילתה, כמו שתקנו חכמים הברכות לשם הנישואין. ולטעם זה לייש לאיסור האכילה בזמן של היתר אכילת חמץ, שאז אין על האכילה זיקה לאכילתה בתור מצות מצה.

וזה שייך רק בזמן שנאסרה אכילת החמץ, ועיי"ז יש כבר עיי"ז אופי של אכילת מצה שמיוחדת לפסח. עיי"כ לדעה זו, שפיר יש לקשר איסור אכילת המצה לאיסור אכילת החמץ, שבזה הרי כבר נכנסו לכוננות לקראת ליל הפסח ומצוותיו.

ד.

יוצא איפוא שהרמב"ם לשיטתו, שפירש טעם האיסור מצד ההיכר שיש לעשות לאכילת המצה בלילה, מסתבר שהאיסור הוא כל יום ער"פ. ואילו הני דנקטי שהאיסור הוא רק משש שעות ומעלה, נקטו שאין הטעם מחמת היכר של הלילה, אלא מחמת ההקפדה על האכילה מצד עצמה (מצד העדר הברכות, וכנ"ל). על כן לדידהו הוי האיסור, רק מזמן שיש על האכילה אופי של היותה מצה בדוקא, וזהו רק מזמן איסור החמץ.

ה.

והנה, קיימת שאלה נוספת, איזו מצה היא האסורה בער"פ, אם זוהי רק מצה שיוצאים בה ידי חובה בלילה, או שכל שיש עליה תואר מצה מבחינתה החיצונית ומטעמה, היא בכלל האיסור. והנפ"מ אם יש איסור גם בבציקות של נכרים, שמצד מראיתם וטעמם אינם נבדלים במאומה ממצות מצוה. או שאין האיסור אלא במצת מצוה, היינו - זו שמקיימים באכילתה בלילה חובת אכילת המצה.

ו.

ברא"ש (רפ"י אמתני"י) מבואר: "דהא דאסור לאכול מצה בער"פ היינו מצה שראוי לצאת בה ידי חובתו בלילה". וכ"כ הריב"ש בתשובה (סי' ת"ד) אלא שציין שהאיסור הוא גם על מצה שלא נשמרה משעת קצירה, כיון שעכ"פ יוצא בה בדיעבד.

וכן מבואר בכמה מהראשונים. וכתבו עוד דלפ"ז מותר לאכול בער"פ בציקות של נכרים, היינו כשברור שאין בהם חשש חמץ, ומכל מקום בלילה אין יוצאים בהם י"ח, כיון שלא נתקיים בהם הכתוב "ושמרתם את המצות" (כמבואר פסחים מ' א' במימרא דרב הונא).

ולפ"ז פשוט לכאורה, שגם במצות שנאפו מעיסה שנילושה ע"י ישראל, אולם בכונה מפורשת "שלא לשמה", אעפ"י שנשתמרו מכל חמץ וח"ח, נמי מותר לאוכלם בער"פ, כי בכי האי גוונא אין יוצאים בהן י"ח בלילה (וזהו היסוד להוראת הגר"ב זילטי זצ"ל).

ז.

אולם המהרש"א כ' (ברפ"י מפסחים בתוד"ה לא) שגם בציקות של נכרים אסור לאכול בער"פ לפי הירושלמי הנ"ל. כיון שהם דומים במראיתם וטעמם למצות, ואין היכר בינם לבין מצות שיוצאים בהם י"ח, אף הם בכלל האיסור.

וכתב זאת במה שדייקו התוס' מהמשנה שם שנראה שלפני שעה עשירית מותר לאכול פת בער"פ. והקשו שהרי לפי הירוש', מצה אסור גם קודם. ותירצו "דאיירי במצה עשירה דלא אסר בירושלמי אלא מצה הראויה לצאת בה חובתו ואוכלה קודם זמנה. אבל מצה עשירה שריא, וכן היה נוהג ר"ת".

וכ' ע"ז המהרש"א "רמצי לאוקמי בבציקות של נכרים. ויש לחלק דמצח עשירה לאו טעם מצה הוא ושרי, משא"כ בציקות של נכרים דטעם מצה היא", ע"כ. ולכאורה תמוה שכי בניגוד למש"כ הריב"ש, וכן עוד מהראשונים שנוקטים שמאחר שהאיסור הוא במצה שראוי לצאת בה י"ח בלילה, על כן אין לאסור בציקות של נכרים.

ח.

ונראה דס"ל למהרש"א דמיתלי תלי בחילופי הטעם של האיסור, שדמיונו כנ"ל בירוש' לבא על ארוסתו בבית חמיו, אם הטעם הוא משום היכר או משום דיש לאכול מצה זו רק אחר שבירך ז' ברכות כתקנ"ח, שהיא רק בלילה. אם מצד הברכות בבציקות של נכרים, דלא שייך בהו הני ברכות, שפיר מותר לאוכלם בער"פ. אולם לפי מה שנתן בו הרמב"ם הטעם מצד היכר, כיון שגם מצות שנאפו מבציקות של נכרים הם בטעם מצה, ואי אפשר להבחין ביניהם לבין מצת מצוה, יש לאוסרם, שהרי גם בהם אין היכר. והנה כנ"ל העלינו, שמהבדל הטעמים נובע הבדל גם בזמן איסור המצה בער"פ, שאם הוא משום היכר, כל היום כולו באיסור, וקרעת הרמב"ם והרמב"ן. וי"ל שהמהרש"א דייק מהתוס' דאינהו נמי סברי שהאיסור הוא כל היום ומשום היכר, ודייק זאת ממה שהביאו מנהגו של ר"ת שאכל מצה עשירה, ולא כתבו בנוסח שהביא הרא"ש מנהג ר"ת, ופירש שעשה זאת בער"פ שחל להיות בשבת, לסעודה שלישית שמן הדין לאכלה אחר שש שעות ביום, כשכבר חל איסור חמץ. ואילו תוס' כתבו בסתם, "וכן היה נוהג ר"ת", דמזה נראה דממנהג זה נפ"מ לא רק בער"פ שחל להיות בשבת, אלא בכל ער"פ נמי נפ"מ, וגם לפני ארבע שעות, אם מותר לאכול מצה עשירה, כי מצת מצוה אסור לאכול כל היום כולו.

ט.

ומעתה לא קשיא עליה דהמהרש"א מכל הני שכתבו להתיר בער"פ בציקות של נכרים, די"ל דאינהו אזלי בשיטת הרז"ה והרא"ש ואידך ראשונים, שאין האיסור אלא משש שעות ומעלה, ומטעם הברכות נאסר, וכנ"ל. ע"כ לדידהו שפיר יש להתיר לא רק מצה עשירה שאין לה טעם מצה, אלא גם מצה מבציקות של נכרים שיש לה טעם מצה. אולם להני דסברי טעם האיסור משום היכר, יש באמת לאסור גם אלה, מכיון שיש להם טעם מצה, ואין היכר בין מצה זו למצת מצוה.

י.

אכן פשוט דגם לפי המהרש"א אין תמיהה סמה שאייר הונא (פסחים מ' א') שבלילה ממלא אדם כריסו מבציקות של נכרים ובלבד שיאכל זית מצה באחרונה. כי איסור זה, שהוא משום היכר, הרי יסוד איסורו הוא במצת מצוה, אלא שגם מצה של נכרים, ניתן להחליף במצת מצוה, כיון שדומה בטעמה אליה. אי"כ אין מקום לאסור אלא בער"פ. משא"כ בלילה, שהרי זהו זמן אכילת מצת המצוה, אי"כ מה חשש איכא בזו שיחליפוה במצת מצוה. וז"פ.

יא.

וצ"ל לפי המהרש"א הא דכתבו התוס' בלשונם "דלא אסר בירוש' אלא מצה הראויה לצאת בה ידי חובתו", דלא אתי לאפוקי אלא מצה עשירה, שגם מבחינה חיצונית נראית שונה ממצת מצוה, אם במראיתו ובעיקר - בטעמה. ודוחק. וי"ל עוד דנפ"מ מזה במצה עשירה שעירבו בה מים, שדעת המהר"ל והב"ח (והו"ד במג"א סי' תע"א סק"ה) דבשעת הדחק יוצאים בה י"ח בלילה, דאעפ"י שהיא שונה בטעמה ממצה רגילה, כיון שעכ"פ יוצא בה י"ח בלילה, אסורה בער"פ, וכדכ' הריב"ש שכל שיוצאים בדיעבד הוא בכלל האיסור. עוד י"ל דאפיק מצה העשויה במ"פ, לבר מיין שמן וחלב, דיוצא בה בלילה, כדעת הרמב"ם (עי' פ"ו מחו"מ ה"י בלח"מ).

יב.

ולפי"ז אין ראייה גם מפסקו של הרמ"א שכי' (סי' תע"א בהגהה) שמצה שיוצאים בה בלילה אסורים לאכול כל יום י"ד, די"ל ג"כ שבא להדגיש שרק מצה עשירה (שכי' שם המחבר להיתר) שאין יוצא בלילה גם בדיעבד, אבל כשיוצא בה בדיעבד, והיינו כשיש בה תערובת קצת מים, שמ"מ זו באיסור קאי.

יג.

והנה לכאורה יש להביא ראייה לשיטת המהרש"א מדברי הירוש', שכנ"ל רצו שם לפרש הא דרבי לא אכל בע"פ (כל היום) לא חמץ ולא מצה, שזה מצד הא דא"ר לוי לאסור אכילת מצה בער"פ (דלפי"ז הרי לא רק רבי בעצמו אלא כל בית רבי נמנעו מלאכול מצה וחמץ כל יום ער"פ). דאי נימא דבציקות של נכרים מותרים, וכמו-כן מותרים מהאי טעמא גם עיסת ישראל, כשעשאוה במפורש שלא לשמה, דא"כ תקשי איך הוי ס"ד דהירוש' שמשו"ז ישב רבי בתענית כל היום (דס"ל כריב"ב שאיסור חמץ וכן איסור אכילת מצה הוא כל יום ארבעה עשר) דהרי יכלו בבית רבי לאפות מצות בדרך זו, במפורש שלא לשמה, שהיו ניתנות להיאכל בער"פ.

יד.

וכבר הקשה כיו"ב במל"מ סופ"ו מחו"מ, בדברי הריב"ש שדקדק שמצה שיוצאים בה י"ח רק בדיעבד, מ"מ אסורה באכילה, שאל"כ אמאי לא אכל רבי ממצה שלא היתה שמורה משעת קצירה. והקשה המל"מ דגם לדידיה תקשי דעכ"פ היה יכול לאכול מצה עשירה.

אך נראה דזה ניתן לתרץ, דהרי בהא דמצה עשירה איכא פלוגתא דתנאי, ודעת ר"ג (פסחים ל"ו א') ראין לשין עיסה בפסח בין ושמך ודבש (דהיינו מצה עשירה, וזה גם לשאר ימי הפסח, דלא בעינן לחם עוני) ואם לש ר"ג אומר ישרף מיד. והיינו משום דס"ל דאי אפשר כלל לשומרה שלא תחמיץ (ע"י רש"י שם, ורא"ש סי' י"ג שדייק מהירוש' שנוקט כשיטת רש"י). נמצא שלדעת ר"ג אי אפשר כלל להשתמש במצה עשירה בזמן איסור חמץ ורבי דמר"ג קאתי (שה"י אבי אביו - רשב"ג) ודאי לא נהג בו היתר, בנגוד לדעתו. א"כ לא היה יכול לאכול מצה עשירה בער"פ בזמן איסור החמץ. וכן אין קושיא מהא דלא אכל בציקות של נכרים, די"ל דלא היו נכרים מצויים במקומו של רבי. ולהביא ממקום אחר, הרי בלתי אפשרי, אלא א"כ יביאו ממה שאפה הנכרי. אך זו הרי אסורה מצד פת עכו"ם שדעת רבי (ע"ז ל"ה א') שאין להתירה, אפילו בשדה. א"כ ל"ק לא ממצה עשירה ולא מבציקות של נכרים.

טו.

אך מאחר שכנ"ל, לכאורה, כשם שמותרים בציקות של נכרים, כמו"כ מותר בצק של ישראל עצמו, כשיעשה במפורש שלא לשם מצות מצוה, א"כ הרי תקשי דהיה אפשרי לאפות באופן זה, ולמה הוצרך רבי לישוב בתענית כל היום כולו. אע"כ כמהרש"א שכל שאין לו היכר בטעמו הוא באיסור, לפי הירוש', דע"כ גם בציקות של עכו"ם אסורים, וה"ה כל מה שיעשה ישראל שלא לשמה.

טז.

אלא דלפי"ז תקשי טובא, לפ"מ שהעלינו דאיכא פלוגתא בטעמא דאיסור האכילה דמצה בער"פ, אם הוא מטעם היכרא, דלפי"ז איסורו כל היום, ואם זה מצד הברכות, שלפי"ז אין האיסור אלא בזמן איסור החמץ, דלפי הנ"ל יש הוכחה מהירוש' שהאיסור הוא מצד היכרא, וכן הרי מוכח דגם בציקות של נכרים אסירי. וצ"ע לכאורה.

יז.

והנראה מנה מוכרח, שגם להני ראשונים המתירים בער"פ אכילת מצה מבציקות של נכרים, אין היתר זה במצה שנעשתה ע"י ישראל גם אם היתה במפורש שלא לשמה, כל היכא שנעשתה ע"מ לאוכלה בער"פ בזמן איסור החמץ. וזה מכיון שצריך שתיעשה כמו המצות המיוחדות לפסח, דהיינו בכל הזהירות אשר יש לעשות מצד מצות התורה של איסור החמץ משש שעות ולמעלה, כי כל כה"ג מצת מצוה היא ויוצא בה י"א בלילה וכמו שיבואר להלן.

והנה בגדר המושג של מצת מצוה שנלמד ממש"נ "ושמרתם את המצות" כי הרמב"ם (סי"ה מה' חו"מ הל' ח-ט) וז"ל משום שנאמר ושמרתם את המצות, כלומר הזהירו במצה ושמרו אותה מכל צד של חימוץ. לפיכך אמרו חכמים צריך אדם להזהר בדגן שאוכל ממנו בפסח שלא יבא עליו מים אחר שנקצר, עד שלא יהא בו משום חימוץ. הנה כי כן השמירה שאמרה תורה במצה, שיש מ"ע באכילתה כזית בלילה הראשון כמו שכי' הרמב"ם (רפ"ו מה' חו"מ):

מצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל חמשה עשר שנאמר בערב תאכלו במצות

אין פירושה שתיעשה לשם קיום מצות אכילתה בלילה, אלא שתיעשה מתוך זהירות ושמירה שלא יהא בה שום חימוץ בגלל מצות התורה שהזהירה על החמץ.

ומה שאינו יוצא בבציקות של נכרים, אעפ"י שיש ודאות שאין בה שום חימוץ, זהו מפני שהנכרי לא שמרה מחמוץ בגלל מצות התורה, אלא מאיזו סיבה אחרת. על כן אין שם מצת מצוה עליה.

בזה גם תוסבר כל ההלכה של שיטת הרמב"ם והרי"ף באשר לאכילת מצה בפסח. דהנה המ"מ שם כי בדברי הרמב"ם, וז"ל:

ולא נזכר בהלכות (היינו - הרי"ף) ולא בדברי רבינו שום חילוק בין המצה של ליל ראשון למצה שאדם אוכל בכל שאר ימי הפסח. אלא שבסוף ער"פ כי הרב אלפסי ז"ל: היבא דלית ליה כולה סעודתא ממצה דמינטרא אלא כזית בלחוד דמינטר הוא דאית ליה, אכיל ברישא. וכ"כ רבינו בפ"ה מי שאין לו מצה המשתמרת אלא כזית הורו ז"ל שהשאר אינו מעכב. ולכתחילה ראוי לעשותו בכל הדגן. אלא שאינו מעכב אלא בלילה הראשון, שהוא חובה

לאכול מצה המשומרת. וזה הכרח לפרש בדבריהם. וכן משמע בסוגיה שם פי' כל שעה. ע"כ וע"ע רמב"ם פ"ו ה"ה בעיסה שהרועים אוכלים ממנה.

יח.

וכך ציין במשנה ברורה, שכי' (בסי' תע"ד ס"ז) במש"כ בשו"ע אין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשון בלבד, והעיר ע"ז (ס"ק מ"ד): ובשם הגר"א כתבו דע"פ מצוה איכא לאכול מצה כל שבעה, אלא שאינו חייב. ובביאור הלכה (לסי' ת"ס ד"ה מצת מצוה) כ' וז"ל: וע"י ברמב"ם פ"ה מה' חו"מ דין ט', ומוכח שם דדעתו דאכל מצה שאוכל בפסח צריך שימור. וע"י במ"מ שם שהביא סמוכין לזה, עיי"ש דלכתחילה יש לעשות שימור בכל המצות. ושע"כ אינו אלא לכזית שאוכל בליל פסח עיי"ש. וע"י בח"א שכתב דהגר"א היה מקפיד מאד אשימור בכל המצות שאוכל בכל הפסח. ונראה דהוא כסברת המ"מ הנ"ל.

יט.

וביאור הדברים נראה, דאעפ"י שאין אכילת מצה בשאר ימים אלא רשות כמש"כ הרמב"ם (רפ"ו מחו"מ בהמשך דבריו שהובאו לעיל):

אבל בשאר הרגל אכילת מצה רשות, רצה אוכל מצה, רצה אוכל אורז או דוחן או קליות או פירות, אבל בליל חמשה עשר - חובה.

היינו, שאין חובה לאכול מה' מיני הדגן שבאים לידי חימוץ, שאם רצה אינו אוכל אלא מינים אחרים, כפי שפירט שאינם באים לידי חימוץ. ובמובן זה אינו אלא רשות. אולם כשבא לאכול ממיני דגן שמחמיצים, בזה באמת נאמר "שבעת ימים מצות תאכלו", ומצות - היינו שנאמר בהם "ושמרתם את המצות", שפירושו כפי שבאר "הזהרו במצות ושמרו אותה מכל צד חימוץ". וזהו שהביא הה"מ מהר"ף שאין לאכול ממינים אלה כשלא היו שמורות במפורש, אעפ"י שאין בהם חשש חימוץ (דא"פ הרי איסור יש בדבר) אלא "היכא דלית ליה כולה סעודתא ממצה דמינטר", דכיון שברור עכ"פ שאין כאן ח"ח אין איסור לאכלה. אך זהו רק כשאין לו אחרת, אבל לא כן אכילת שאר מינים, שאינם מחמיצים, שהם מותרים באכילה אפילו לכתחילה, ואפילו כשיש לו מצה דמינטרא.

כ.

והנה בריטב"א מובא דיון שבינו לבין רבו הרא"ה בענין נכרי שעשה העיסה וישראל רואת, ושומר שלא יגיע לחשש חימוץ. וז"ל שם:

ור"ח ז"ל פירש בתשובה בציקות של גויים שלש וערבן גוי בפני ישראל, וראה שמעשיו בהכשר, אלא שלא היה שומר אותם בשעת לישנה לשם מצוה. וכי' הר"יט ז"ל: ונראה מדברי רבינו ז"ל שאם עמד ישראל עליו ושמר אותה לשם מצוה, בהכי סגי. ואני דנתי לפני מורי הרא"ה ז"ל בודאי אפילו ישראל עומד על גביו, לא סבי בהכי, רכל היכא רבעי לשמה, גוי אדעתא דנפשיה עביר, ולא סגי בעומד על גביו, כדאמרין גבי גט, אבל לישנה דעיסה זו סתמא לאו לשם פסח קיימא, ובודאי דלגבי ישראל, ביון דקא עביד, לפסח קעביד, זהו כפירש לשום מצוה. ומיהו היינו בשעת לישנה, דסתמא קיימא להכי, אבל שימור דקצירה, שאין סתם קצירה לכך, צריך שיזכור להפוך לשם מצוה, כדאמר רבא. אבל מי שאין לו חלק במצוה, אפילו בשעת לישנה לא עביד לשם מצוה. וכן נ' מדברי בעל הלכות שכי' ז"ל לישת גוי וחש"ו לא נפיק ידי חובתו. ע"כ.

כא.

הנה איזין דדעת הרא"ה היא ברורה שאין זה בדומה ל"לשמה" שנצרך בגט וכיו"ב, דשם זה חלק מגוף המעשה, ועומד על גביו לא מהני, כל דהעושה עצמו, דהיינו הנכרי, אדעתא דנפשיה קעביד. ואילו כמצה אין צריך אלא שיהא משומר למצוה, דהיינו למה שציוותה תורה לשומרה מחימוץ, ע"כ סגי בזה לדעתו, גם במה שהישראל עומד ורואה ומשמר שלא יגיע לידי חימוץ.

כב.

אכן דעת הריטב"א היא לכאורה שצריך ממש לשם מצוה, היינו שתיעשה המצה לשם מצות אכילת הכזית בלילה למצותו. אך נלע"ד ברור שגם הריטב"א לא כיוון לזה, דהרי מסתייע מדעת בעל ההלכות, והרי זו כבר ראינו, כפי שהביא דבריו הה"מ רס"ל כהרמב"ם, שמצות שמירת המצות, היא רק זו, שנזהר בה שלא חבא לידי חימוץ, כמצות התורה שאסרה החמץ בפסח. וכד מעיינינן הרי גם מדבריו עצמו מוכח כן שגם הוא אינו מבדיל בין הלשמה שבכזית המצה שאוכל בליל פסח לחובתו, לבין מה שאוכל כל ימי החג. שהרי כתב שלגבי ישראל כיון שעושה העיסה לשם פסח, סתמו לשמה קאי, ואם נימא שהוא "לשמה" לשם קיום מצות אכילת הכזית לקיים המצוה "בערב תאכלו מצות", א"כ גם בישראל מה"ת לומר שסתמא לשמה לשם כזית זה, גם היכא "דלשם פסח קעביד", הרי כל הימים ודאי שאין צריך "לשמה" במובן זה של הכזית. וגם איהו לא אמר בלישנה אלא משום דישראל "לפסח קעביד", ולא אמר דסתמא גמ לשם אותו כזית קעביד.

כג.

אלא שנחלק עם הרא"ה בענין מה שנאמר "ושמרתם" דס"ל דהוא ג"כ דין בעצם עשיית המצה, ורק מי שעושה אותה בפועל, הוא שצריך שישמרה מחימוץ מצד המצוה ד"ושמרתם", וכמו בכל "לשמה". אם כי ההגדרה עצמה של ה"לשמה" שבמצה היא שונה, מאשר הלשמה שבגט וכיו"ב. כנלע"ד. ולהלכה נקטינן דכל שישראל עומד על גביו יוצא בה בשעה"ד (סי' ת"ס, מג"א סק"א בשם הב"ח).

וכן נראה שזוהי גם כוונת רש"י במש"כ בענין מצת כותי (גיטין י' א'): חובת לילה ראשון שהוא חייב לאכול מצה המשתמרת. שאפילו ידעינן בה דלא החמיצה לא נפיק בה, אא"כ עביד לה שימור לשם חובת מצה דכתב "ושמרתם את המצות". ע"כ. הנה ג"כ לא אמר לפסול בגלל דלא עשו לה שימור לשם חובת מצה, אלא רק כד "ידעינן בה שלא החמיצה"

וזהו בדוגמת בציקות של נכרים. אבל סגי בשמירתם לשם מה שחייבה תורה שלא תהא חמץ. ועיי אריכות גדולה בשאלה זו במנ"ח (מצי י') ואין דבריו מוכרחים.

כד.

שו"ר בס' ערוה"ש (סי' תנ"ג סעיפים י"ח - כ') שתלה מובן הלשמה של מצת מצוה במחלוקת הראשונים, אי מצה שבשאר ימי הפסח בעי שימור, או שאין צריך שמירה כלל, וסגי במה שברור שלא כא לכלל חימוץ. דלהני המקילים בשאר ימי החג מחמירים ודורשים לשם מצות מצה דכזית ראשון, שיהא בגדרי לשמה של כל המצוות. וכי להעיר במש"כ הפר"ח ז"ל: "אותם הנוהגים לאכול מצה בפסח משעת קצירה לא מקרי סייג אלא מילתא יתירתא הוא דקעביד". וכי ע"ז הערוה"ש (סעיף כ'):

ולענ"ד אינו כן, דהן אמוג דזהו שיטת רש"י ותוס' והרא"ש ועור קדמונים. אבל שטת הרי"ף והרמב"ם אינו כן. ולרירהו החיוב לאכול מצה שמורה בכל ימי הפסח. שהם אינם מפרשים שימור לשם מצוה אלא שמירה מחמץ. ואינם גורסים בגמרא דא"ל רבא הפוכו לשם מצוה, אלא לשם מצה, דכן הוא הגירסא ברי"ף. וז"ל הרי"ף שם: ומיבעי ל' לאינש לנטורי קימחא דפיסחא מעידן קצירה, דכתיב ושמרתם את המצות (והך קרא אכל שבעה קאי, עיי"ש). ואמר להו רבא להנדו דמהפכי כיפי, כי מהפכיתו הפיכו לשום מצוה, כלומר הזהירו בהם שלא יבא עליהם מים, עכ"ל. והרי לא הזכיר לילה הראשונה, וגרס "לשום מצוה" ולא "לשום מצוה". וביאר מפורש כלומר וכו' שלא תטעה שיש כאן איזה לשמה, אלא השמירה היא ממים מחימוץ. וזה שייך לכל ימי הפסח. עכ"ל.

כה.

הנה תלה המובן של מצת מצוה, אם היא מגדרי לשמה דכל המצוות, או שאינו אלא שמירתה מחימוץ במחלוקת הראשונים, אם יש דין מצת מצוה כל הפסח, או רק בליל פסח בלבד. והאומרים שאין דין מצת מצוה רק בלילה וכזית אחד בלבד, לדידהו כזית זה צריך בעשייתו כוונה לשם קיום מצות אכילת מצה בליל הפסח מדין "בערב תאכלו מצות". ומתוך קולתם כשאר ימי החג, מחמירים בפירוש "מצות מצוה" דלילה ראשון.

אך לענ"ד, כאמור לעיל, אין כל קשר לדברים, דמוכן מצת מצוה הוא לכל השיטות, רק במובן השמירה מחימוץ, אולם כוונת השמירה היא, שתהיה מצד מה שאסרה תורה את אכילת החמץ, ולא סתם שמירה שלא יהא שם חמץ בפועל ואין זה תלוי בגירסא זו או אחרת.

ולפ"ז נראה שגם שמירה שלא יבא במצב חימוץ או ח"ת, גם לצורך אכילתה בערב פסח, מאחר ששמירה זו היא מצד איסור התורה של החמץ, שמתחיל משש שעות ומעלה, זה מספיק להחשב כשמירה גם לצאת בזה ידי חובתו בליל פסח. מאחר וכאמור "ושמרתם את המצות" היינו שמירתם מחימוץ בהתאם למה שאמרה תורה איסור החמץ (להוציא, כששומרו מלהחמיץ בגלל סיבה אחרת שהיא, וכמו בציקות שנכרים וכנ"ל), דעיי שנעשתה בה שמירה מעין זו, בהתאם למצות התורה - זוהי מצת מצוה. ולא סתם שמירה שלא יהא שום חמץ בפועל ואין זה תלוי בגירסא זו או אחרת.

כו.

ומתורץ מה שהתקשינו בירושי, לפי הס"ד שרבי לא אכל מצה בער"פ בגלל האיסור של אכילת מצה בער"פ, שהרי היה אפשרי לאפות מצות באופן שיהא מפורש שהם "שלא לשמה", כי לפי הנ"ל, הרי ציור כזה אינו קיים, מאחר שמיעד אותם לזמן איסור החמץ, הרי בהכרח משמרם בגלל איסור התורה שאסר החמץ מאותה שעה, נמצא שדין מצה זו כמצת מצוה. וממילא חל בה איסור אכילה דמצה, כמו כל מצה אחרת.

ואם ננקוט כשיטת ערוה"ש שיש בזה מחלוקת הראשונים, עכ"פ לא קשה מידי לשיטות המתירים בציקות של נכרים בערב פסח, סמה שלא אפו בבית רבי מצות מיוחדות לערב פסח, שיעשו מפורש "שלא לשמה", כי י"ל דאינהו נוקטים כשיטת הרי"ף והרמב"ם בענין המובן מצת מצוה, ולדידהו אין זו עצה. ורק בציקות של נכרים מותרים בערב פסח. אבל לא של ישראל כשמייחדם לערב פסח, ולשם כך שומר עליהם בכל ההידודים הנדרשים למצה הכשירה לפסח.

ובסיכום הדברים :

אם לשיטת המהרש"א (שאין לה שום סתירה, וכאמור היא תואמת את השיטה המפרשת את איסור האכילה בער"פ שבירושי מדין היכר, והיא גם המקובלת להלכה, דמשו"ז איסור אכילה הוא כל יום י"ר, וכמו שפסק הרמ"א) אפילו בציקות של נכרים אסורים בערב פסח (אם כי בלילה אין בהם איסור, וכמו שנתבאר), ומכש"כ מה שישראל יאפה "שלא לשמה".

ולאידך דפליגי וסברי שבציקות של עכו"ם מותרים, מ"מ גם לדידהו כשישראל עושה כזה "שלא לשמה", אין זה מוציאה מכלל מצת מצוה, כל שמשמרה בגלל מצו, איסור התורה שאסר החמץ, ולשם זה הוא משמרה. וע"כ גם לשיטה זו, מצה זו תורת מצת מצוה עליה, ואסור לאוכלה בערב פסח, כמו כל מצה שהוכנה לצורך הפסח.

סימן לא: אכילת מצה בליל א' של פסח

- א. גדרי "מצה עשירה"
- ב. על מצות ה"כורד", בזמן המקדש ובזה"ז

א. גדרי "מצה עשירה"

א. במג"א סי' תע"א סק"ה, במש"כ בשו"ע דקודם שעה עשירית מותר לאכול מצה עשירה, כ' המג"א בשם המהר"ל והב"ח דזהו רק בנילושה במי פירות ללא תערובת מים "אבל נילושה במ"פ עם מים יוצאים בה בשעת הדחק - וא"כ אסור לאוכלה בערב פסח".